

JAN GLETE: War and the State in Early Modern Europe. Spain, the Dutch Republic and Sweden as fiscal-military states, 1500-1660. London, Routledge, 2002. 277 sider.

Titlen angiver klart bogens emne. Jan Glete præsenterer tre *case studies* som tilsammen skal kaste lys over forholdet mellem stat og krig i Europa 1500-1660. Det er ikke for at provokere, at han er gået uden om de vante eksempler Frankrig, Storbritannien og Preussen, men fordi Spanien, Nederlandene og Sverige er de tre første *fiskal-militære stater* – Gletes præcise betegnelse for det, megen dansk forskning i den sidste generation mere suggestivt end informativt har kaldt magtstaten. Altså stater som opretholder et omfattende permanent militær, finansieret af løbende skatter, og som derfor også må have relativt god kontrol med territorium og befolkning og en ydedygtig administration.

Emnet er klassisk, og Glete bygger på et bibliotek af enkeltstudier og synteseforsøg. Periodiseringen og eksemplerne kunne forlede til at tro, at hans bidrag er nært beslægtet med Michael Roberts' oprindelige udgave af tesen om den militære revolution. Det er imidlertid ikke tilfældet. Roberts præsenterer en kausalkæde, der strækker sig fra militær taktik over strategi og organisation til statsdannelse og politiske omvæltninger. Glete fremlægger en model for samspil mellem en række størrelser. Et samspil, der kan fungere på mange måder med forskellige resultater til følge. Og elementerne i modellen er ganske nye i denne sammenhæng.

De centrale begreber er hentet fra den økonomiske sociologi, specielt organisationsteorien. Glete har også ladet sig inspirere af Charles Tillys forestilling om den politiske side af statsdannelsesprocessen som en gensidig, løbende forhandling mellem statens magthavere og deres undersåtter, og af Frederick C. Lanes forestilling om beskyttelse – evnen til at møde vold med vold – som en vare. Glete præsenterer ikke nogen formel model, men indvæver de centrale begreber i fremstillingen. Fremstillet i kort form er disse centrale begreber imidlertid tæt på at danne en formel model for interaktionen mellem krigen og staten.

Et udgangspunkt er den iagttagelse, at staters succes i krig i denne tidsalder kun i begrænset omfang kan forklares med størrelsen af deres ressourcer. (Og i endnu ringere omfang med militærtekniske eller taktiske fornyelser.) Langt vigtigere er altså den effektivitet, hvormed ressourcerne anvendes i »produktionen« af vold og beskyttelse. Hermed flyttes opmærksomheden til den type organisation, som bruges til at føre krig med. Er den effektiv eller ikke?

I denne tidsalder er det som bekendt de permanente, statslige hære

og flåder, der fortrænger ældre former for krigerisk organisation. Dels mobiliseringen af samfundets væbnede mænd, adel, borgere og bønder, dels anvendelsen af færdige militære enheder, gerne fremmede, som tyske landsknægte eller genoesiske galejer. Hierarkisk opbyggede, permanente organisationer vandt altså frem, dels på bekostning af militær anvendelse af andre samfundsstrukturer, dels på bekostning af markedet som organisatorisk princip. De permanente militærapparater var ikke billige i absolut forstand, men Glete forklarer deres succes med, at *transaktionsomkostningerne*, omkostningerne pr. »ydelse«, var lavere end hos de konkurrerende former. Det var de, fordi det permanente, statslige militær fungerede (og stadig fungerer) som en beholder for social kunnen. Altså som et middel til at bevare og udvikle de nødvendige kompetencer til at føre krig, både tekniske og organisatoriske. De individuelle og kollektive kompetencer som officerer, artillerister, skrivere og auditører udøvede, eller gav videre til en skiftende masse af soldater.

Lavere transaktionsomkostninger var attraktivt i den politiske proces. De fyrster som beherskede den nye form, kunne præsentere eliterne i deres lande for en løsning, der gav langt mere sikker fred mod indre uro og ydre aggression. Der skulle ganske vist flere penge på bordet, men der blev (karikeret udtrykt) også leveret mere fred pr. rigsdaler. Derfor, og fordi pengene i stor udstrækning blev distribueret til gavn for indenlandske eliter, var det nye militære format typisk en god platform for aggregering af interesser mellem fyrsterne og elitegrupperne, selv om der var konflikter under omstillingsprocessen, og forståelsen kunne briste. Statsdannelsens motor var denne aggregering af interesser til en konsensus gennem politisk forhandling – gennem konflikt eller i harmoni, eksplicit i politiske fora eller tavst gennem hensyntagen til interesser. Politisk konsensus var vejen til effektive løsninger, som ikke nødvendigvis byggede på stærk centralisering eller udviklet bureaukrati. Gletes model for den politiske udvikling forener således træk fra de skoler der har studeret statsbygning »fra oven« og »fra neden«. Han er skarpt kritisk over for den stærke tradition, især hos sociologer, for a priori at gå ud fra al statsmagt er repressiv og uønsket af undersåtterne, hvad enten denne holdning repræsenteres af den ældre, statsbegeistrede absolutismeforskning eller af nyere magtkritik.

War and the State in Early Modern Europe er ikke nogen litterær oplevelse. Fremstillingen er knusende saglig, emnerne ofte ret abstrakte, og prosaen lidt træg. Men intellektuelt er værket brillant. Bogen er usædvanlig præcis og troværdig i detaljerne, og den præsenterer et sæt af interessante og vel underbyggede generelle hypoteser. Gletes model samler elegant mange tendenser i den nyere forskning, og undviger

mange problemer ved at stille skarpt på interaktionen mellem stat og krigsvæsen i stedet for at brede sig i en diffus total analyse af alle aspekter af statsdannelsesprocessen i tidlig nyere tids Europa.

Nogle læsere vil formodentlig reagere mod en historisk fremstilling, der konsekvent benytter sig af moderne samfundsvidenskabelige termer i sine analyser. Som f.eks. beskriver kongerne af Frankrig og Spanien som konkurrerende sælgere af beskyttelse til de lokale eliter i Italien. Denne anmelder er ikke betænkelig på dette punkt. Dels fordi mange af tankegangene, måske de fleste, faktisk ikke er så fremmede for 15-1600-tallet. Det er altså ikke så svært at bygge bro mellem de analytiske begreber og samtidens oplevede virkelighed, udtrykt i samtidens ord. Dels fordi det under alle omstændigheder må være legitimt at forsøge at konstruere en idealtype af den fiskal-militære stat. Det mest problematiske punkt er snarere forholdet til de dele af den samtidige virkelighed, som er uden for denne analyses fokus, eller helt uden for dens rammer. Forholdet mellem fyrstемagt og eliter, eller fyrstемagt og befolkning, indeholder elementer som ikke uden videre kan sammenfattes under etiketten »beskyttelse«. Kollektive religiøse og politiske identiteter er evident vigtige i statsdannelsesprocessen, men lader sig heller ikke så let inkorporere i Gletes elegante model. Forskellene mellem staterne, som spiller så stor en rolle for mange andre forskere, falder mere eller mindre uden for forståelsesrammen. En analyse af statsdannelsesprocessen som den forløb i sin helhed må tage hensyn til disse og mange andre ting; og netop fordi Gletes model er så stram og klar, er den næppe let at udvide.

Det skal dog ikke skygges for, at Jan Glete her har udviklet analysen fra sin banebrydende *Navies and Nations* (1993) på glimrende vis, og har skrevet en bog som fortjener at læses af alle, der interesserer sig for de europæiske staters udvikling.

Gunner Lind

HANS KIRCHHOFF: Samarbejde og modstand – En politisk historie. Odense Universitetsforlag, 2001. 367 sider.

AAGE TROMMER: Disse fem år – Tværsnit og indsnit – Danmark 1945. Odense Universitetsforlag, 2001. 167 sider.

Besættelsesforskningens 2. generation gør i denne tid foreløbig status efter livslang forskningsindsats. De tilhørte den kreds af unge lovende forskere, som i 1960'erne blev tilknyttet Udgiverselskabet for Danmarks nyeste Historie (DNH), der blev etableret under besættelsesforskningens